

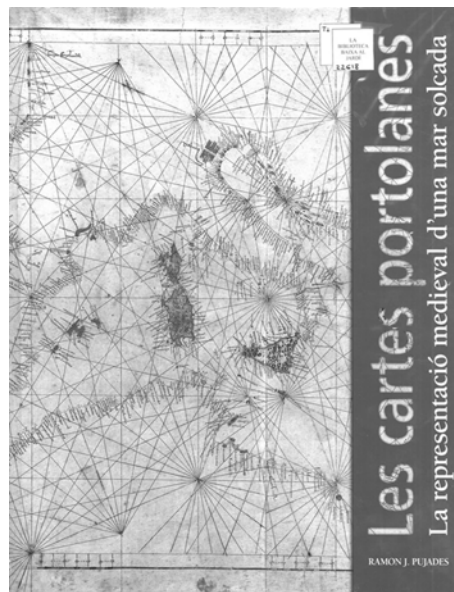
Ramon J. Pujades i Bataller: LES CARTES PORTOLANES. LA REPRESENTACIÓ MEDIEVAL D'UNA MAR SOLCADA. Barcelona, Institut Cartogràfic de Catalunya, 2007, 526 str.

Ramon J. Pujades i Bataller je doktor zgodovinskih ved na Univerzi v Valencii in fakultativni arhivski sodelavec v Arxiu de la Corona d'Aragó (Arhiv aragonske krone) v Barceloni. Njegovo dolgoletno zanimanje je usmerjeno v preučevanje srednjeveške pomorske kartografije, s čimer je eden redkih katalonskih medievistov v današnjem času.

Zadnje njegovo vidnejše delo *Les cartes portolanes* je rezultat sistematičnega zbiranja podatkov o srednjeveški pomorski kartografiji v mediteranskem prostoru. Njenemu razvoju iz preprostih kart, kot so antični itinerrariji, Carta Pisana, T-O karte idr., je pogojevalo obujanje znanstvenih dosežkov vzhodnih kultur. Ti so imeli večji vpliv tako na špansko ozemlje, kjer so se kazali kot posledica arabskih migracij, kot na italijanski pomorski in gospodarski sili Genovo in Benetke, ki sta svoje trgovske poti upravljali preko bizantinskega cesarstva.

Že v uvodu knjige avtor poudarja, da je njegovo zanimanje usmerjeno v zahodnoevropske ateljeje izdelovalcev kart v času od 13. do 15. stoletja, pri čemer opozarja, da je potrebno zahodno Sredozemlje razumeti kot območje krščanskega in latinsko govorečega sveta. Študija prostorsko zajema celotno sredozemsko področje od muslimanske Granade do beneških in genovskih kolonij na vzhodu. Ožje je v knjigi opredeljena časovna razmejitev, ki je pravzaprav natančneje razložena šele v zadnjem, šestem poglavju, v katerem se raziskovalec najprej poglobi v antično, nato pa še krščansko ter islamsko kartografijo. Pri tem izpostavlja nerešeno vprašanje o začetkih pomorske kartografije, ki jo nekateri zgodovinarji postavljajo v klasično dobo, vendar sta po mnenju pisca šele padec fevdalnega sistema in začetek gospodarskega ekspanzionizma neposredno vplivala na novosti v izrisovanju kart.

Prav tako knjiga pusti v bralcu dvom o kraju nastanka prve portulanske karte. V ozadju sta skozi vsa poglavja neposredno predstavljeni območji severnoitalijanskih in katalonsko-aragonskih središč oziroma natančneje: mesta kartografskih mojstrov in slikarjev, ki

so s svojo zapuščino sprožili dolgotrajen spor med evropskimi strokovnjaki. V nekaj njihovih teorij in dvomov se je avtor knjige podrobneje poglobil in jih kritično pretresel, vendar ta na koncu ostaja neopredeljen. Bralcu ponuja le delen argument, ki temelji na vzajemnem sodelovanju beneških oz. genovskih in majorških mojstrov kart, le-ti so si znanje delili bodisi zaradi preseljevanja ali popotovanja iz ene dežele v drugo bodisi zaradi izobraževanj, ki so jih bili deležni skozi dolgo dobo vajeništva. Nov gospodarsko-družbeni kontekst se je pričel razvijati s trgovinsko dejavnostjo, kar je zahtevalo nove administrativne ukrepe. To je v ospredje postavilo notarske službe, ki so med drugim vodile premoženjsko stanje prebivalcev, s čimer so avtorju ponudile primarne podatke o lastnikih kart in njihovi uporabnosti. Družbena dinamčnost, opisana v prvih dveh poglavjih *Les cartes portolanes*, je ključno vplivala na razvoj nove kartografije, ki se ji Pujades posveti z gospodarsko, zgodovinsko, socialno in terminološko študijo. Njen prvotni pomen, povezan z religiozno vsebino, je izgubil svojo vrednost v začetku renesančne dobe. Slikovne razlage svetopisemskih zgodb so nadomestili realnejši obrisi Sredozemlja, opremljeni z ustreznimi kartografskimi elementi in topografijo.

Z novo podobo so portulanske karte postale potreba in hkrati izraz družbenega ugleda. V tretjem poglavju je avtor uporabil manjšo kvantitativno raziskavo, v kateri je lastnike in dediče stodvajsetih kart razvrstil v tri skupine, jih preštel in nato opisal, s kakšnim namenom so jih uporabljali. V prvo skupino je uvrstil lastnike kart s poklici, povezanimi z morjem, kot so pomorščaki in trgovci, ki so imeli v lasti skoraj polovico vseh kart. Ladjedelci, ladijski tesarji in ribiči so bili imetniki četrte prešteti kart in tvorijo drugo skupino lastnikov, preostanek pa si lastijo poklici na kopnem in visoko plemstvo. Prav tako je bila cena kart povezana s premoženjskim in družbenim stanjem posameznika. Višji stan si je lahko privoščil večje in slikovno bogatejše, medtem ko je večina ostalih uporabnikov uporabljala preprostejše zemljevide. Njihova uporaba je bila odvisna od poklica, služila je lahko kot plovni, trgovski, izobraževalni ali katastrski pripomoček ter celo kot dekorativni element.

Četrto poglavje je namenjeno razlagi izdelovanja portulanskih kart in atlasov. Glavni vir podatkov, na katere se Pujades opira, je delo Martína Cortésa de Albarcarja, prvega avtorja besedila o izdelavi portulanskih kart iz 16. stoletja, pri čemer Pujades ne ostane brez kritičnih pomislekov. Svoja opažanja podkrepi z analizo izvornih del, arhivskim gradivom in literaturo mnogih avtorjev. V podpoglavjih se natančno posveti vsaki od dvanajstih faz izdelovanja kart, kjer najprej ponudi opis izdelave novoveškega kartografa Cortésa in nato svoje mnenje, ki ga je poglobil s svojimi opazovanji kart ter strokovno literaturo.

Tako dobi bralec natančnejšo sliko, kaj je portulanska karta in kako je sestavljena, čeprav ga z njeno definicijo avtor seznanil že v uvodnem delu. Portulanska karta zajema evropski ali mediteranski prostor, vključno s Črnim morjem in obalami severne Afrike. Najvidnejša razlika med ostalimi zemljevidi in portulanskimi karti je

kompasna mreža z mrežami vetrov – sestavljajo jo tribarvne črte, ki nakazujejo smeri vetrov – in neoznačena celinska ozemlja z izjemo pomembnejših rek in gorovij. Nasprotno s kontinentalno praznino je topografija obalnih mest zelo bogata. Pomembnejše postojanke in pristanišča so označena z rdečo barvo, medtem ko so določeni otoki, odvisno od njihove strateške ali kulturne pomembnosti, označeni z modro, rdečo ali zlato barvo. Med seboj so se razlikovale predvsem po bogatih poslikavah, vinjetah mest in razkošnosti barv.

Izdelovalci so za risanje kart izdelali posebne šablone iz tkanine ali papirja, pomočenega v laneno olje, skozi katere so nato vbadali luknjice v pergament in nato po njihovi obliki izrisali obris območja. Sredozemske pomorske karte so sestavljene iz več delov posameznih ozemelj, ki pa si niso bili v enakem sorazmerju. Merilo na kartah pogosto ni ustrezalo niti dejanskim razdaljam v naravi niti izrisanim območjem. Poleg tega je na velikost ozemelj vplivala topografija, za katero na manjših izrisih ni bilo dovolj prostora, zato so te risarji preprosto povečali.

V predzadnjem, petem poglavju, so predstavljeni izdelovalci kart, ki so bili obenem kartografi in umetniki oziroma obrtniki. Avtor tu preseneti s številčnostjo podatkov – v obliki tabele so izpisani vsi znani izdelovalci med 13. in 15. stoletjem – z življenjepisi pomembnejših ustvarjalcev ter cenami kart posameznega ateljeja.

Nenatančni zemljevidi niso bili uporabni za pomorščake, ki so potrebovali natančne izrise in merila, po katerih so se lahko orientirali. Za pomorska potovanja so bili zato primernejši portulani, to so knjige z navodili za najkrajše in varnejše poti, ki so jih spremljali opisi in slike pristanišč ter merilni instrumenti, kot sta kompas in sekstant. Avtor je izrecno poudaril, da je zmotno uporabljati termina portulanska karta in portulan kot sinonimni besedi. Prav zaradi oblike in njune namembnosti so že izdelovalcem kart bolj prišli prav izrisi in pisni opisi obal, na podlagi katerih so potem izboljševali svoje izdelke. Prav tako so pisni portulani piscu ponujali bistveno več podatkov o socialni in navtični zgodovini kot risane karte.

Poleg kart in portulanov so v knjigi opisani še portulanski atlasi, ki predstavljajo zbirko portulanskih kart določenih geografskih območij Evrope. Teh je bilo narejenih manj, zaradi njihove nepraktičnosti pa jih je več ohranjenih. Izdelani so bili v knjižni obliki in pogosto v velikem formatu, zato so jih hranili v zasebnih knjižnicah, kar je podaljšalo njihovo ohranjenost in "življenjsko dobo".

Les cartes portolanes je zagotovo avtorjevo do sedaj največje delo. Knjiga je nastala na osnovi doktorske disertacije. Kot arhivskemu delavcu Arxiu de la Corona d'Aragó v Barceloni mu je na voljo veliko dokumentacijskih virov, iz katerih je črpal podatke, kar je mogoče zaslediti tudi v knjigi, saj vsebuje veliko izvornih citatov iz listin in književnih del. Knjiga združuje katalonski zapis in angleški prevod, s čimer je dostopna širši publiki. Besedilo je zapisano razumljivo, zaradi česar je primerna tako za strokovne kot za laične bralce, čeprav bi utegnili biti neprevedeni citati izvornih zapisov za bralca, ki ne razume romanskih jezikov, moteči. Dobrodošli bi

bili prevodi v drobnem tisku, kot jih avtor uporablja ob razlagi določenih besed kartografske terminologije.

Prva izdaja je nastala v knjižni obliki s pridano DVD-zgoščenko, kjer je možno v povečanem formatu opazovati karte in preko njih slediti besedilu v knjigi. Poleg tega je na petdesetih straneh zbrana topografija preučениh kart. Opisana je v tabelah glede na območja in avtorje kart v različnih zgodovinskih obdobjih. Pri tem je potrebno poudariti, da je takšno delo zagotovo zahtevalo veliko paleografskega in filološkega znanja, saj je precej omenjenih navtičnih kart slabo ohranjenih in s tem tudi težje berljivih.

Slikovno gradivo, ki spremlja katalonsko besedilo, je zbrano in urejeno glede na tematiko, v katerem je predstavljeno. Zgoščenka in knjiga zajemata 330 slik kart in atlasov ter drugih posameznih slik vinjet, kompasnih rož, merilnih skal in napisov avtorjev v latinskem oziroma ljudskem jeziku. Pri izdelavi te monografije je sodelovalo več institucij, med katerimi so pomembnejši Institut Cartogràfic de Catalunya, Institut d'Estudis Catalans, Institut Europeu de la Mediterrània ter številni španski in italijanski muzeji, arhivi ter knjižnice, ki so prispevale slikovno ter dokumentacijsko gradivo.

Knjigo so strokovni recenzenti upravičeno označili za prvovrsten znanstven izdelek, saj zajema najnovejša dognanja o zgodovini kartografije. Ramonu Pujadesu je uspelo povzeti dosedanja vedenja, jih prevetriti z novimi dognanji in jim dodati širši pomen. S tem delom se je postavil ob bok velikih imen te pomožne vede, kot so A. E. Nordenskiöld, R. A. Laguarda Trias, T. Campbel, J. B. Harley idr., ter prispeval svoj košček v mozaiku strokovne literature o pomorski kartografiji.

Ines Beguš

Simonetta Marin (a cura di): IL CULTO DEI SANTI E LE FESTE POPOLARI NELLA TERRAFERMA VENETA. L'INCHIESTA DEL SENATO VENEZIANO 1772–1773. Costabissara, Angelo Colla Editore, 2007, pp. 731

Si tratta di un testo interessantissimo per chiunque voglia addentrarsi appunto nella sconfinata e multiforme realtà della storia della religiosità popolare e dei riti festivi ad essa collegati.

In tale ambito si spinse invero anche la Serenissima, quando, esattamente il 17 settembre del 1772, attraverso il proprio Senato, avviò una grande inchiesta sulle feste popolari a Venezia e nel Dominio di Terraferma, dalla Lombardia al Friuli. L'incarico venne affidato ad alcune magistrature della città lagunare (Giustizia Vecchia e Provveditori alla Giustizia Vecchia) ed ai Rettori dello Stato di Terraferma: in meno di un anno si esplicitò nella raccolta di una considerevole mole di